

FÜTÜVVETİN KUTLU İÇEÇEĞİ ŞERBETE İŞLEVSEL BİR YAKLAŞIM A FUNCTIONAL APPROACH TO SHERBET, THE HOLY BEVERAGE OF FUTUWWAT

MERİÇ HARMANCI   *

Sorumlu Yazar/Correspondence

AYNUR KOÇAK   **

Öz

Toplumların tarihi süreçleri takip edildiğinde ritüellerin çok önemli bir yer tuttuğu, toplumsal değer olarak günümüze kadar gelen birçok uygulamanın ritüel kökenli olduğu görülür. Kentli kurumsallaşma süreçlerinin oluşturduğu resmiyetlere rağmen geleneksel törenler yerini korumuş ve yeni inançların içerisinde yaşamayı sürdürmüştür. Daha çok mitik dönemlerin etkisi ile çeşitlenen bu etkinlikler dinsel bir kayıdan ziyade gizemli bir büyü, kutlu bir adak veya uğurlu bir hediye gibi düşünülebilir. Bugün sınırlarını henüz tam olarak belirlemediğimiz fütüvvet yolu da İslam dini ile tanışan çok kültürlü toplumların yüzlerce yıl yaşattıkları geleneklerini buluşturan bir maneviyat alanı olarak ortaya çıkmıştır. Bu geleneklerden biri, şerbet olarak da anılan tuzlu su içme ritüelidir. Varlıklar, nesnelere ve eylemler, kavramsal karşılıkları yanında simgesel anlamlar ve sembolik çağrışımlar taşırlar. Sembolik anlamların gizemini çözmek, görünenin ötesine ulaşabilmeyi sağladığı gibi anlamlandırma ve somutlama yapmaya da yardım eder. Mitolojik metinlerden itibaren karşımıza çıkan kutsal su ve kutsal suyu içme ritüelleri fütüvvet geleneğinde şerbet/tuzlu su içme şeklinde yaşatılmaktadır. Bu çalışmanın amacı, fütüvvetnamelerde geçen tuzlu su içme ritüelinin kökeni, uygulaması, su ve tuzun sembolik anlamlarını tespit etmektir. Yapılan incelemelerde mitik dönemlerden itibaren taşıdıkları sembolik anlamlarla tüm toplumların vazgeçilmez olan su ve tuzun birleşimi olan şerbetin fütüvvet intisap ve icazet törenlerinde de pek çok açıdan önemli işlevler yüklendiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Fütüvvetname, Ritüel, Sembol, Şerbet, Tuz, Su.

Abstract

When the historical processes of societies are followed, it is seen that rituals have a very important place, and many practices that have survived to the present day as social values are of ritual origin. Despite the formalities created by urban institutionalization processes, traditional ceremonies have maintained their place and

* Doç. Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi, mericharmanci@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0003-1062-7926.

** Prof. Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi, aynurnazkocak@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9555-1088

continued to live in new beliefs. These activities, diversified mostly with the influence of mythic periods, are thought of as a mysterious spell, a blessed offering or an auspicious gift rather than a religious concern. The path of futuwwat, the boundaries of which we have not yet fully defined today, has also emerged as an area of spirituality that brings together the traditions of multicultural societies that have lived for hundreds of years after they met Islam. One of these traditions is the ritual of drinking salt water, also known as sherbet. Beings, objects and actions carry symbolic meanings and symbolic associations in addition to their conceptual equivalents. Unraveling the mystery of symbolic meanings not only enables us to reach beyond the visible, but also helps us to make sense and concretize. The rituals of drinking holy water and holy water, which we encounter since mythological texts, are kept alive in the form of drinking sherbet / salty water in the tradition of futuwwat. The aim of this study is to determine the origin, practice, and symbolic meanings of water and salt in the ritual of drinking salty water in futuwwatnames. It has been observed that sherbet, the combination of water and salt, which is indispensable for all societies with its symbolic meanings since mythic times, has also played an important role in many aspects of the initiation and initiation ceremonies of futuwwat.

Key words: Futuwwatname, Ritual, Symbol, Sherbet, Salt, Water.

Giriş

Toplumların kültürel yapısının şekillenmesinde mihenk taşı olan bazı anlayışlar, yapılar, kurumlar vardır. Türklerin İslamiyet’i kabulü ile tanıştığı fütüvvet anlayışı, Türk kültür tarihi içinde önemli bir yere sahiptir. Fütüvvet, İslamiyet’in kabulünden sonra, önce sosyal bir kavram olarak ortaya çıkmaya başlamış, IX. yüzyılda gençler arasında sosyal, iktisadi ve siyasi bir yapılanma olarak fütüvvet teşkilatına ve sufilikle bütünleşerek tasavvufi fütüvvete dönüşmüştür. Sonrasında bu kurumsal kimliğini koruyarak esnaf teşkilatlarıyla birlikte bir meslek teşkilatı olarak ahilik fütüvveti şekli almıştır (Ocak, 1996, 261). Torun, fütüvvetnamelere ilişkin yaptığı incelemesinde fütüvvetin oluşumunu şöyle aktarmaktadır:

“Fütüvvet bizzat Cebrâil tarafından Âdem, Nuh, İbrahim ve Hz. Muhammed’e olmak üzere dört peygamber (Çâr Pîr)’e getirilmiştir. Bunlar Cebrail elinden tıraş, tevbe, telkîn, şed, helva, yol ata, yol karındaş gibi fütüvvet şartlarını yerine getirmişlerdir. Fütüvvet, bu dört peygamber arasında oğuldan oğula intikal etmiştir. Son peygamber Hz. Muhammed’de din kemale ermiş ve dinle birlikte fütüvvet de tamamlanmıştır...” (Torun, 1998, 154).

Fütüvvet³, bir yol ve gidiş hâlidir. Bu yola giren talibin belli kuralları olan eğitim, uygulama ve öğretim süreçlerinden geçmesi gerekir. Bir adap, erkân ve ritüel disiplini ile ortaya konulan bu gelenekten pek çok kurum, kişi ve anlatı türü de beslenmiştir. Fütüvveti konu edinen, onun esaslarını, ilkelerini, ahlakını, adabını ve erkânını anlatan yazılı eserler fütüvvetname adıyla anılır. Bu eserlerde sözel, bedensel, rakamsal, dinsel semboller, soru cevap kalıpları, dua, alkış kargış ifadelerine kadar ayrıntılara yer verilmektedir. Fütüvvetnamelerde intisap ve icazet törenlerinde her şeyin usulünce yapılmasına yönelik ayrıntılar, erkâna, usule, adaba gösterilen özen ve söylemdeki disiplinler de dikkat çeker.

Toplumsal bellek özellikle performansla dayalı anma törenlerinde taşınıp sürdürülmekte, geçmişin imgeleri ve geçmişle ilgili bilgiler bu törenlerdeki tekrarlarla var olan sosyal düzeni meşrulaştırmaktadır (Connerton, 1999, 11-13). Fütüvvet

3 Bu çalışmada “fütüvvet” bir tasavvuf terimi olarak kullanılmaktadır. Uludağ, “Tasavvuf kaynaklarında, II. (VIII.) yüzyıldan itibaren önde gelen sûfilerin fütüvvet kelimesini tasavvufi bir terim olarak kullanmaya başladıkları (nın) kaydedil (diğini)” belirtir (Uludağ, 1996, 261). Çalışmada fütüvvet yolcuları için genel olarak mürit veya talip sözcükleri kullanılmıştır.

ehlinin yolculuğundaki intisap ve icazet törenleri birçok yönden incelenmeye değer unsurları içermektedir. Özellikle insanı ve toplumu tanımayı hedefleyen disiplinlerce farklı bakış açılarıyla bu törenlerin ve uygulamalarının çözümlenmeleri gerekmektedir. Bu çalışmada fütüvvet törenlerinde gerçekleştirilen uygulamalardan biri olan tuzlu su içme ritüelinin simgesel anlamlarından söz edilmektedir. Çünkü simgeler dini hayatta önemlidir ve dünyanın saydam hâle gelmesinde aşkınlığın gösterilmesinde etkilidir (Eliade, 1991, 108). Toplumlar, kutlu öğretilerini ve güçlü inanışlarını simgesel anlamın neden olduğu kolay aktarım ve basit edinim yanında, toplumda önceden kabul gören simgesel formlara aşinalıkları üzerinden aktarmayı öğrenmişlerdir.

Fütüvvetnamelerde intisap ve icazet törenlerinin zamanı, mekânı, katılanlar, oturma düzeni, yapılan uygulamalar detayları ile aktarılmaktadır. Kaynaklardan edinilen bilgiye göre intisap ve icazet töreni için seçilen mekân “gayet maruf ve meşhur” (Gürel, 1992, 89) olmalıdır. Eliade’ye göre,

“Kutsal alanın, totem merkezinin sınırları içinde gerçekleştirilen yiyecek ve içeceklerle ilgili tüm ritüeller, mitolojik varlıklar tarafından *in illa tempore* (tarihin başlangıcında) gerçekleştirilen şeylerin yeniden üretimi ve taklidinden ibarettir.” (2003, 355).

Törenin gereğince olmasını sağlamakla görevli olan nakipler ayakta dururlar, konukların düzen gereğince yerleşmesini sağlarlar. Devamında nakip eline bir tas su ve süpürge alır, suyu yere serpip meydanı süpürür, bu sözün bitip erkânın başladığını gösterir. Cemiyette bulunanlar helalleşir, icazet ve intisap töreni başlar (Gölpınarlı, 1955-1956, 40). Bu törenin başka bir icrasında nakip eline bir tas su alır, koltuğunun altında bir süpürge olmak üzere şeyhin önüne gelir, bir dizini yere koyup öbür dizini dikerek şeyhin seccadesinin eteğine elini sürerek secde eder. Sonra ayağa kalkar ve süpürgesini koltuğunun altına alarak saygı ile geri çekilir (Gürel, 1992, 90). Şeyhü’ş-şüyuh başköşeye oturur, yanına şeyhler, daha aşağıya halifeler, müfretler, miyan-bes-teler, ahbabların oturması şeklinde bir sıralanış olur. Başarışlar, hizmet katında bulunur. Sonrasında sohbet yapılır, Kur’an, hadis, evliya kıssaları gibi çeşitli okumalar gerçekleşir. (Gölpınarlı, 1955-1956, 40; Gürel, 1992, 89). Kurumsal bir eğitim öğretim misyonunu da üstlenen bu törenler, bünyesinde barındırdığı değerleri aktarma süreçlerinde inanç ve uygulamalara sıklıkla sembolik anlamlar yükler.

1. Şerbet İçme Geleneği

Fütüvvetnamelerde şed bağlama, hırka ve şalvar giyme, helva yapma gibi sembolik değer taşıyan uygulamalara özel bir önem gösterildiği görülür. Abuali’nin (2022, 53) belirttiğine göre, gıda ile ilgili terminoloji de sufi teorik söyleminde önemli bir yer tutar ve sufi kılavuzlarında, şövalyelik (fütüvvet) eğitim rehberlerinde, menkıbelerde sufi yemek uygulamalarına yer verilir.

Şerbet içme de bu törenlere eşlik eden önemli bir uygulamadır. Şerbet, fütüvvet yoluna girecek talibe ve fütüvvette çeşitli makamlara geçiş törenlerinde yol ehline sunulan bir içecektir. Türk halk kültüründe de birçok geçiş töreninin simgesel içeceği olan şerbet, fütüvvetnamelerde alışılmış olanın dışında tuzlu su olarak karşımıza çıkar. Kutlu bir içecek olarak değerlendirilebilecek şerbet içme ritüelinin gerçekleştiği törenin Burgâzî’nin Fütüvvet-nâme’sindeki aktarımına göre, nakip, fütüvvet yoluna aday olan talibin sol yanında durur. Sağ eline biraz tuz, sol eline su alır. Fütüvvet hutbesini, çeşitli ayet ve sureleri okur. Mahfilde bulunanları selamlayarak bu kişinin teslim olduğunu, erenler yoluna niyet kıldığını söyler ve ardından şerbet içme ritüeli başlar:

“Kaçan bir kişi gele, bu yola girmeğe, erenleri birike, pây-mâçân dura, andan urudura, andan nakıyb dura, ya’nî fike, ol kişinin sol yanına ve sağ eline

biraz tuz ala ve sol eline su ala, andan ayıda...andan Fütüvvetden hutbesin okuya, yidi *âyât*-ı Kur'an okuya Benî-*İsrail* süresinün *âyetleri* ola..." (Gölpınarlı, 1953-1954, 145-146).

Seyyid Hüseyin b. Seyyid Gaybî'nin ve Razavî'nin *fütüvvetnamelerinde* de nakibin bir elinde tuz, diğer elinde su ile meydana geldiği ve tuzu suya karıştırması anlatılır. Ardından dua edilir (Gölpınarlı, 1955-1956, 40-41, Gürel, 1992, 90). Bu bir nevi tören başlangıç ritüelidir. Fütüvvetnamelerde, hem talibe hem de mecliste bulunanlara neden şerbet yani tuzlu su içirildiğinin cevabı verilirken bunun kökenine dair anlatı, su ve tuzun taşıdığı sembolik anlamlara da dikkat çeker. Fütüvvet törenlerindeki şerbet içme geleneğinin kökenini Hz. Muhammed'e bağlayan anlatıya göre, Hz. Muhammed, peygamber olmadan önce fütüvvet sahibi adına şarap içilirmiş. O dönemde fütüvvet sahibi biri olarak tanınan Ebû Cehil adına dört yüz kişi şarap içmiş. Hz. Muhammed, peygamber olduktan sonra yanında bulunan kırk genç de Peygamber adına fütüvvet yoluna girmek istediklerini söyleyince Peygamber, şarap içmenin doğru olmadığını ifade ederek onlara tuzlu su vermiş ve Peygamber adına tuzlu şerbet içmişler. Durumu öğrenip hiddete kapılan Ebû Cehil, dört yüz kişiyi, kırk kişinin üzerine göndermiş; yapılan savaşı Hz. Muhammed taraftarları kazanmış. Sonrasında fütüvvet ehlinin şarap içenler Ebû Cehil'e, tuzlu su içenler Hz. Muhammed'e mensup olmuşlar (Gölpınarlı, 1949-1950, 247).

Mintz (1997, 226-228, 252-253), *Şeker ve Güç* adlı eserinde bazı içecek ve yiyeceklerin tüketimleriyle ilgili değerlendirmesinde bunun özel bir olayla sıkı sıkıya ilişkisine dikkat çeker ve "o olayın bir parçası olarak törenselleştirilmiş" olduğunu dile getirir. Fütüvvet ehlinin törenlerinde özellikle simgesel olarak yeme-içme önceliği bulunan şerbet ve helvadır. Helva, "Kutsalla bağlantı ekseninde yola giriş ve gelişme sürecinin göstergesi olarak hayat verici bir güç ve yaşam enerjisi yiyeceği"dir. Fütüvvetnamelerde helvanın kökenini Hz. Adem'e bağlayan anlatı bir köken miti olarak değerlendirilebileceği gibi var oluş yolculuğunda da onu ilk sıradaki yiyeceklerden yapar (Koçak-Harmancı, 2022, 634, 641). Şerbeti oluşturan su ve tuz da besin zincirinin önemli halkalarından olduğu gibi mitik dönemlerden itibaren taşıdıkları sembolik anlamlarla kültürün yapı taşlarındandır. Hindistan'ın din büyüklerinin kabri başında yapılan anma toplantısında söylenen Hint şarkısının sözleri su ve tuzun sembolik değerini göstermesi bakımından çok anlamlıdır:

"Suya biraz tuz kat!

Eğer tuz erirse buna ne ad verilmeli?

Mustafa da varlığını Tanrı'nın içinde eritti,

Varlığı eridikten sonra Tanrıya ne ad verilmeli?" (Schimmel, 1994, 216).

Suyun içinde eriyen tuz gibi bu şerbeti içen talibin de varlığını Tanrı içinde eritmesi beklenir.

1.1. İlk Öz: Su

Törenlerde tuzlu su içilmesinden yola çıkarak öncelikle üzerinde durulması gereken sembol/simgesudur. Richards, *Symbols and Religious Language* (Semboller ve Din Dili) adlı çalışmasında simgeye dair açıklamasını "anlamı olan her şey bir simgedir ve anlam, simgeyle ifade edilen şeydir" şeklinde yapar. Araştırmacıya göre,

"Tanım verildiğinde, tüm kelimelerin ve şekillerin sembol olduğu ve benzer şekilde kelimelerin, şekillerin ve fiillerin birer anlamı olduğu için tüm fiillerin sembol olduğu iddia edilebilir. Bir sembolün var oluşu ve gelişimi, o sembolün ve belirli sosyal, dini veya kültürel bağlamlarda alınan kararların kabul edilebilirliğinin bir sonucudur ve sembolün uygunluğu veya değeri, önemi ve anlamı bu bağlamlarda ve ilişkili olduğu sembollerin içinde bulu-

nacaktır.” (Richards, 1990, 1).

Varlığın dört unsurundan biri olarak kabul gören su, toplum için hayat kaynağı olması bakımından hayati olduğu kadar sade ya da sıradan bir varlıktır. Bu yönüyle sembolik taşıma gücü de o nispette güçlü ve kıvraktır. Yaşam düzeninin her aşamasında ve doğal olarak kültürün her şubesinde en değerli köşe başında ve en kritik merkezde duran su, tüm dinlerde ve inanışlarda farklı hâlleri ve formları ile güçlü kültürel kodlar yüklenir. Sadece söz varlıklarından yola çıkarak ortaya zengin bir evrensel birikim çıkar.

İnsan denen küçük evrenin yaratılışı, doğumu, yaşamı ve ölümü de su ile başlar suyla son bulur. En yalın hâliyle yıkama, arındırma ve durulama yoluyla temizlemek gibi görünen insan davranışlarının hemen hepsinin arkasında kutlu ya da mitik kodlar, simgesel roller yatmaktadır. Toplumlar bu kadim inanmalar gizemini ve esrarını ritüeller ve törensel ayinlerde simgeler ve semboller şifresinde dizdiği için su, tüm bu geleneğe ya da ritüele dönüşen uygulamalarda kendi formunda ya da başka kalıplarda bir hayalet gibi dolaşmayı sürdürmektedir. Çünkü bütün potansiyel ve üretken güçleri temsil eden su, bünyesinde taşıdığı tüm tohumlarla varoluşun kaynağı ve bir felaket ya da gerilemeden sonra dönülecek ilk özün simgesidir (Eliade, 2003, 196).

Bölgesel mitolojilere göre kimi farklılıklar taşısa da evren yaratım tasavvurlarında söz başlarında yine su vardır. Felsefenin kurucusu kabul edilen Antik Yunan filozofu Thales’e göre dünyanın yaratılışındaki asıl madde, ilke sudur. Aristoteles, her şeyin sıvı ile beslendiğini, ısının ondan çıktığını gören Thales’in suyu “varlığın ilkesi” olarak değerlendirdiğini belirtir (Aristoteles, 1996, 91-92). Farklı kültürlerin yaratılış ve kozmogoni ile ilgili anlatılarına bakıldığında her şeyin asıl maddesinin su olduğu; suyun canlı yaratılmış her şeyin ana maddesini ve yaratıcı gücü temsil ettiği görülür. Sümer, Grek, Mısır, Japon, Çin, İran, İskandinav gibi dünyanın pek çok kültürüne ait mitolojilerinde değişik biçim ve şekillerde olsa da su yaratılışın içinde yer alır (Sayım, 1996, 128-131, 137). Eski Türk inançlarında “önsüz ve sonsuz” olarak algılanan, tüm varlıkların oluşumunda bulunan bir unsur olan su (Korkmaz, 2003, 135), Türk kozmogonisinde de yaratılışın temel unsurudur. Altay ve Yakut Türklerinin kozmogoni mitlerinde başlangıçta her yer su ile kaplıdır ve kosmos, sudan yaratılır.

İslam kozmogonisinde de yaratılışın önemli öğelerinden biri olan sudur. “Her canlıyı sudan yarattığımızı görmezler mi?” (Enbiya 21/30), “Allah hareket eden her canlıyı sudan yarattı.” (Nur 24/45) ayetleri suyun kozmostaki yerini ifade eder. Tasavvufta marifet ve ilahi feyzin simgesi olan su ile küllî akıl ve kâmil nefis ilişkilendirilir. Su, Allah’ın cemal ve celal sıfatlarını da işaret eder. Suyun diriltme ve yaşatma fonksiyonlarına bağlı olarak Allah’ın “hay” ismine de nispet edilir (Pala, 2009, 442). Necmüddin Kübra (1996, 75), “Ruhun toprakla kirletilmesi zevk aldığı lokmalardan hasıl olmuştur. Su ise, toprak ve çamuru yıkayıp temizlemek için yaratılmıştır.” sözleriyle suyun arındırma fonksiyonu üzerinde durur ki fütüvvet şerbeti de bu fonksiyonu ile dikkat çeker.

Fütüvvet şerbeti, onu içen talip için bir arınma ve yeniden başlangıç sağladığı gibi onun sahip olması/kazanması gereken hasletlere de işaret eder. Yunus Emre, su ile insana “safâ” (temizlik), “sahâ” (cömertlik), “lûtf” (iyilik), “visâl” (kavuşma) olmak üzere dört iyi huyn geldiğini söyler (Günay-Horata, 2004, 69). Su metaforunu çeşitli manalarda kullanan Mevlâna, âlemi de “saf ve duru su” ile özdeşleştirirken suyun üzerindeki eşkal ve görüntülerin Allah’ın sıfatlarını temsil ettiğini ifade eder (Çatak, 2015, 61). Hacı Bektaş Velî’ye göre, marifet ehli olan âriflerin aslı sudur, çünkü su hem arıdır hem de artırıcıdır. Suyun aslı ide yeşil cevherdendir ve o cevherin kudreti de Tanrı’nın kendisidir (Güzel, 2002, 169, 172).

Eliade (1992, 181-183, 184), suyun Tanrı nezdinde sahip olduğu ayrıcalık sayesinde, Tanrı’ya yakarılması durumunda kutsama özelliğine sahip olduğunu belirtir

ve suyla teması “yeniden doğum” “günahların yıkanması” olarak değerlendirir. Fütüvvetnamelerde talibe içerilen şerbet, suyun tasavvufta ihtiva ettiği kutsal anlamlarla donanarak onun yeni bir başlangıca attığı adımı, yeniden doğumu sembolize eder.

1.2. Kutlu Armağan: Tuz

Ritüel dünyasında su kadar önemli unsurlardan biri de tuzdur. Fütüvvet geleceğinde tuzun kökenine ilişkin anlatıya göre,

“Hz. İbrahim Kabe’yi yapınca etrafa saçtığı bir avuç toprak tuz ol(ur). Onunla misafirlerini ağırla(r). Tuzu topraktan kazarak çıkararak Süleyman (a.s)’dır.” (Torun, 1998, 122).

Türk mitolojisinde ise tuzun kökenine ilişkin mite göre, Hz. Nuh’un oğlu Yafes’in torunu Tütek tuz âdetini başlatan kişidir. Anlatıya göre,

“Günlerden bir gün ava çıkıp geyik öldürüp kebab yapıp yiyordu. Bir parça et yere düştü. Onu yiyince ağızına çok hoş tat bir tat geldi. Çünkü o yer tuzla, yani tuzlu bir yer idi. Yemeğe tuz katmasını o çıkardı. Bu yüzden yemeğe tuz koyma âdeti ondan kalmadır.” (Ölmez, 1996, 119-120, 234).

Tuzun kullanımı bir uygarlık aşaması olarak değerlendirilir. Bu bağlamda Nâsîrî’nin *Fütüvvet-nâme*’sinde geçen tuz ve suyla ilgili anlatı anlam kazanır. Adem mihr olarak Havva’ya tuz vermiştir. Fatıma’nın mihrî de tatlı sudur. “Tuz, ana mehridir, tatlı su da kız kardeş mehri.” Bu bakımdan tuz da su da bütün dünya halkına helaldir (Gölpınarlı, 1949-1950, 328). İslam düşüncesinin analık değeriyle daima ön planda tuttuğu bu iki kadına nikah armağanı olarak tuz ve su verilmesi pek çok yönden bu sembolik hediyelerin kutlu bir gösterge olduğuna işaret etmektedir.

Türk kültüründe tuz, ekme ve su gibi kutsal olarak kabul edilir. “Tuz” kelimesinden türeyen “tuzgu” sözü, *Dîvânü Lugati’l-Türk*’te “yoldan geçen hısımlara ve tanıdıklara armağan olarak çıkarılan yemek” ve “armağan vermek” (Atalay, 1985, 424) anlamlarına gelir. Hz. İbrahim zamanında da hacca gidenler için mükâfat olarak cennetten alınan tuz hediye edilmiş (Muratoğlu, 1970, 5721). Türkçenin her döneminde olumlu anlamlar ifade eden tuz sözcüğü, Uygur döneminde mecaz olarak “fayda, güzellik, şirinlik” anlamlarına gelirken eski Türkçede “hoş, güzel, uygun ve faydalı şeyleri ifade etmeye yarayan bir kelime olarak kullanılır”mış, eski Anadolu Türkçesinde, “tat, şirinlik, güzellik, çekicilik” (Şen, 2004, 18, 21) ifadesi olmuştur.

Törenler bağlamında tuza dikkat çeken Stackert (2010, 237), “tuzun ilahi bir sunuya eşlik ettiği(ni)” belirtir. İlahi bir sunu olan kurban, insanlığın başlangıcından günümüze vazgeçemediği önemli bir ritüeldir. Trumbull (1899, 83), tuzun, hem pagan dünyanın geleneklerinde hem de İncil öğretilerinde kurbanlarda hayati bir unsur olarak kabul edildiğini ifade eder ve şu aktarımda bulunur:

“Rabbin İsrail’e olan buyruğunda kayıtsız şartsız şöyle deniyor: “Ve yemek sunularının her birini tuzla çeşitlendireceksin; Tanrı’nın antlaşmasının tuzunun yemek sunularından eksik olmasına izin vermeyeceksin; bütün sunularınla [kanlı ya da kansız sunularınla] tuz sunacaksın.”

İkel düşünce ve pratiklerde tuz, kan ve yaşamla eş tutulmuş ve tuz, kanın ve yaşamın sembolü olarak görülmüştür. Trumbull (1899, 53) “tuzun eti bozulmaktan korunmasıyla ek bir yaşam unsuruna atıfta bulunulduğu(na)” belirtir ve “tuzun aynı zamanda mumyalamak yerine yeniden canlandırarak korumak görevini üstlendiği(ni)” ifade eder. Stackert (2010, 235-252) ritüel eksenli tuza dair çalışmalarında bazı antik Yakın Doğu kült uygulamalarında tuzun hem olumlu hem de olumsuz anlamlar taşıdığına dikkat çekerek tuzun kralların sofrasından köylünün su kuyularına kadar yani toplumsal kademelerin tümünde ritüel olarak kullanıldığına vurgu yapar. Razavî’nin

Fütüvvet-nâme-i Kebîr’inde yemekten önce ve yemekten sonra tuz yalamanın sünnet olduğu ve tuzun yetmiş türlü derde iyi geldiği belirtilir. Bu fütüvvetnamede Hz. Peygamber’in Hz. Ali’ye yemeğe tuzla başlaması ve tuzla bitirmesi konusunda hatırlatmada bulunduğu ve tuzun delilik, cüzzam, karın ağrısı, diş ağrısı gibi yetmiş çeşit hastalığa şifa olduğu aktarılır (Gürel, 1992, 146).

Sadakatın timsali ve yemin törenlerinin vazgeçilmez sembollerinden su ve tuzun çift kutuplulukları dikkat çekicidir. Bir durumda yaşam aracı olan, başka bir durumda ölüm aracı olabilir. Trumbull’a (1899, 133) göre, küçücük bir kıvılcımı tutuşturup canlı bir aleve dönüştürebilecek bir nefes, titreyen bir alevi de söndürebilir. Bir durumda ateşe hayat veren esinti, diğerinde ateşe ölüm verir. Ateş gibi tuz da hem yaşamın hem de ölümün simgesidir. Farklı bağlantılarda tuz, koruyucu ve yok edicidir. “Kişiye ölümden bir tat; diğerine ise hayattan hayata bir tat verir.” (Trumbull, 1899, 133).

Jones (1951, 22-30, 43), “*Folklor ve Batıl İnançta Tuzun Sembolik Önemi*” üzerine yazdığı uzun makalesinde tuzun her çağda doğal özelliğinden çok daha fazla önem taşıdığını, ilginç ve önemli kabul edildiğini, Homeros’un onu ilahi bir madde olarak nitelerken, Platon’un tuzu özellikle Tanrılar için değerli olarak tanımladığını ifade eder. Şeytanları kovmak için tuz kullanılan ritüeller olduğu gibi, halk zihninde tuzun büyümlü özelliklere sahip olduğuna dair kanıtları ortaya koyar. Araştırmacı, tuzun meninin bir sembolü olarak kullanıldığında da söz etmektedir. Genellikle dünya inanışlarında su pınarlarının dişil olarak kabul edilmesine karşın özellikle tuzlu pınarlar eril kabul edildiğini belirten Schimmel’e (1994, 28) göre, “kısır kadınların buralarda yıkanmasının nedeni budur.” İslam dünyasında da zemzem suyu da hafif tuzlu olarak tarif edilir. Araştırmacıların tespitlerine göre tuz; sağlığın, arınmanın ve esenliğin sembolü olarak görülmesinin yanı sıra kısırlık, çözülme ve yıkım ile ilişkilidir. İslam dünyasının kutsal sularından biri zemzem suyudur. Kâbe’ye on dokuz metre uzaklıkta ve yerin kırk iki metre altındaki bu su hafif tuzludur. Rivayete göre Mekke vadisinde erzakları ve suyu biten Hacer, oğlu İsmail’in susuzluk çekmesi üzerine Safa ile Merve tepeleri arasında su ararken oğlunu bıraktığı yerde Cebrail tarafından kazılan topraktan çıkan suyu görür (Küçüktaşçı, 2013, 242, 244; Schimmel, 1994, 25).

Türk dünyasında ve Anadolu’da tuz kavurma, tuz yalama, tuzlu su ile yıkanma gibi uygulamalarda tuzun yukarıda değinilen simgesel özelliklerinden yararlandığı dikkat çekmektedir. Tuzun törenlere ve uygulamalara eşlik etmesi onun tarih boyunca özelliklerinin ve simgesel yönlerinin hafızalarda korunduğunu ve vazgeçilmezliğini ortaya koymaktadır.

1.3. Şerbet Kâsesi/Kadehi

Şerbetin sunulduğu kâse ya da kadeh gibi kaplar da sembolik anlamlar taşırlar. Hz. İsa’nın son akşam yemeğinde kullandığı kadehin kutsal kabul edilmesi gibi Doğuda da kadehe bir nevi kutsal sembolik anlamlar yüklenmiş; meclislerde kadehler yere konulmamış, sakiler kadehi hürmetle sunmuştur (Bahadır, 2013, 242-291). Fütüvvet törenlerindeki şerbet içme ritüeli sırasında nakibin kâse/kadehi sunuş şeklinin detaylı verilmesi kâsenin sembolik kutsallığına işaret etmektedir. Nitekim Ambrosia ya da hayat suyu ile sembolize edilen kutsal içeceğin içinde bulunduğu kazan, tencere, kadeh gibi kaplar, içinde bulunan kutsal içeceğin büyüsel gücünün toplandığı yerler olarak görülür ve bu kaba sahip olanların kahraman veya Tanrı olduğuna, ölümsüzlüğe veya sonsuz gençliğe sahip olduğuna inanılır (Eliade, 2003, 212).

Farklı maddelerden ve çeşitli formlarda yapılagelen kadehler, fütüvvetnamelerde sıklıkla kâse biçimiyle karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan tasavvuf sözlüklerinde kadeh ve kâse “sülük hâlinde, sâliki mest eden vahdet (birlik) şarabının (tecellilerinin) kadehi” olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca “âşık kişinin kalbi, bu tecellilere mazhar olan kadeh” olarak görülmüştür (Cebecioglu, 2005, 354). Tasavvuf şiirin-

de aşk ve şarap birlikte ele alınan kadeh, tasavvufi bir anlam taşır ve “kadehe konulan şarap ilâhî aşkı, kadeh de âşığın gönlünü veya mürşid-i kâmilin tâlibe telkin eylediği “ismullah’ı” sembolize eder (Kurnaz, 1993, 42).

Fütüvvetnamelerde insanın topraktan yaratılmasına ilişkin ayetlere (Fatır 35/11, Rûm, 30/20, Tâhâ, 20/55; Hacc, 22/5) atıfta bulunularak “temiz suyun pişmiş topraktan yapılma bir kadehte yahut testide bulunması” tavsiye edilir (Gölpınarlı, 1949-1950, 248). Toprağın suyla buluşarak değişim yaşayıp can bulması gibi toprak kâsede sunulan şerbet de talip için değişimi, yeni başlangıcı sağlayacaktır.

2. Şerbet İçme Ritüelinin İşlevsel Yönleri

Su ve tuzun karışımı ile oluşan şerbeti içme ritüeline yer veren fütüvvetnameler incelendiğinde bu uygulamaların talip ve törene katılanlar arasında gerçekleştiği görülmektedir. Bu bağlamda çalışmanın bu bölümü “Kendine Giden Yolda Şerbet” ve “Birlikte Yolda Şerbet” başlıkları altında değerlendirilmesi yerinde olacaktır.

2.1. Kendine Giden Yolda Şerbet

İnsanlık tarihi boyunca doğadaki geçişler, insanın biyolojik ve sosyal geçişleri önemsenmiş ve bunlarla ilgili inanç ve uygulamalar süreklilik göstermiştir. Yeni başlangıçlara saf, temiz, sağlam ve diri olarak adım atılarak başlamak amaçlanmıştır. Bu bağlamda eskinin bırakılıp yeninin kabulü ve onaylanması da belli bir düzende uygulanan törenlerle gerçekleşmiştir. Geçiş dönemleri üzerindeki önemli çalışmasında Van Gennepe (2022, 64) “kaynaşma ritleri”ni değerlendirdiği örneklerde bir topluluğa dahil olacak adayların özellikle suyla veya suya eklenen bazı maddelerle kutsandığından söz ederek örnekler verir.⁴

Fütüvvet ehli arasına girmeyi hedefleyen adaydan da öncelikle kendini hazırlaması beklenir. Törende, sağ elinde tuz, sol elinde su bulunan nakip

“Ulu Tanrı suyu temizleyici, tuzu da öldürücü kıldı ve yüce buyruğuyla bu tatlı ve içilecek su, öbürü de tuzlu ve acı buyurdu (XXV, al-Furkan). Onu ahd, borç ve mîsak kıldı. Tanrı lânet etsin ahdini bozana” diyerek tuzu suya atar (Gölpınarlı, 1949-50, 41, 223).

Suyu, Allah Teâla'nın temiz yarattığını şimdi bu su ve tuz kavliyle ve hazır bulunan

4 Müslüman tarikatlarına intisap için erginlemeye Fas'ta “ouird” denir. Yalağa inme, yalaktan su içme, bir sıvıyı içme, yutma ya da ağzını onunla çalkalama edimi hiç şüphesiz en temel kaynaşma ritidir: İseviyye tarikatına intisap etmek için yeni müntesip ağzını olabildiğince açar, törenin yöneticisi üç kez boğazına tükürür (Van Gennepe, 2022: 116).

“Sih tarikatına giriş uygulamalarının başında şekerli su, dualarla kutsanır ve küçük bir hançerle karıştırılır, müntesibin kafasına ve gözlerine sürülür. Yeni müntesip, kalan suyu içer ve kutsayıcılarla birlikte özel bir tür ezme yer. Şekerli suyla kutsanan ve özel bir yiyeceği vücuduna sokan yeni müntesip, bunlarla yeni bir hayata adım atmış olur (Van Gennepe, 2022, 116).

“Hristiyan cemaati içindeki ilk derece katekümendir; bu dereceye intisap için adaya yapılan uygulamalar arasında “şeytan çıkarıcı okunmuş tuzun verilmesidir.” (Van Gennepe, 2022, 112)

Adayın kutsanmasını ardından kutsanmış su katekümene serpilir, böylece katekümene ritin devamında okunan duanın sözlerine göre “yeniden doğmuş” (regeneratus), “yeniden yaratılmış” (reconcu) olur. Vaftiz edilenler giysilerini çıkarır, vaftiz anne babalarının yardımıyla beyaz giyinirler. Haç işaretleriyle onları “damgalayan” Metropolitan önünde toplanırlar. Bu, apaçık tanrısallığı sahiplenme ve müminler topluluğuyla kaynaşma ritidir. Dolayısıyla yalnız müntesipler komünyonu kabul edilir.

Sonra içmeleri için kısa süre önce kutsanmış bal, su ve süttan oluşan bir içecek hazırlanır. Usener'in bunu Dionysos gizemlerine bağlaması Duchêne'ye göre yanlıştır, ben de bu konu hakkında her şeyden önce şunu eklemek isterim: Bu, Avrupa'da birçok kırsal bölgede yeni doğanlara, şüphesiz anne sütü gelmeden önce verilmiş ve hâlâ verilmekte olan içecektir. Son olarak, “yeniden doğuş” vaftiz olanların ellerinde mumlarla yürüdüğü bir geçit alayıyla belirti lirdi. Büyük Işık, Antik Yunan Gizemlerini hatırlatır ve “ölüler”in her zaman “gerçek gün”ün ışığına doğduğunu gösterirdi (Van Gennepe, 2022, 113-114).

cemaatin nakillîği ile kabul ettiğini ve bu yoldan ve bu kapıdan yüz döndürmemesi gerektiği Burgâzî Fütüvvetnamesi'nde şöyle geçer:

“Andan fike ayıda: “Esselâmu aleyküm iy hâzırân. İşbu kişi teslim oldu ve niyyet *kıldı bu erenler* yolına; bu suyu Allâhu taâla *pâk kıldı*, yarattı; imdi işbu suya ve bu tuza işbu ikişi kavlibirle bu hâzırân cemâat ta nuklîğiyla and virdüm ki yüz döndürmeye, bu yolda ve bu kapuda ola diye ve dahı tuzı suya kata. Eğer sonra yüz döndürecek olursa göreler, bu dünyâda *hâli* nola ve *âhiretde* ne hale uğraya” (Gölpınarlı, 1953-1954, 145-146).

Ardından mecliste bulunanlardan onay alınarak talibe bu şerbet içirilir. Kıtılma ritlerinin ilk aşaması eşikte bulunan adayın öncelikle arınarak topluluğa dahil olmasıdır. “Eşik, spritüel alanın dış sınırının arkaik simgesidir.” (Van Gennep, 2022, 29). Eşikteki aday, yeni statü ile ilgili hususlarda bir *tabula rasa*, boş bir levha olmalıdır. Grubun bilgisi ve bilgeliği o levha üzerine yazılacaktır (Turner, 2018, 105). Törende tuzlu su içmek bir ortak anlaşmaya imza atmak gibi düşünülmelidir. Talip, bu tuzlu suyu içerek orada hazır bulunanların huzurunda söz verir. Sosyal alanda sadakat, vefa, olgunluk gibi insani vasıflarla ilintilenen tuz akdin/sözün bir ögesidir. Anadolu'daki gelenek, birlikte yemek yiyen ya da birbirine yiyecek ikramında bulunan kişilerin birbirine kötülük yapmayacağı şeklindedir. Bu bağlamda “tuz ekmek hakkı” sadakat ve güvenin kutsi bir yeminidir (Acaloğlu, 2004, 134-135). “Dostluk, vefa, arkadaşlık, sadakat, insanlık, samimiyet, mertlik, dürüstlük gibi kavramları içine alan” bu deyim aynı sofradan alınan nasibin ömür boyu sürecek samimiyet ve dostluğu beraberinde getirdiğine ve onları bir ettiğine işaret eder (Elçin, 1977, 74).

İntisap töreninde içilen bu suyla daha önceki hayattan yeni hayata bir geçiş yapılmış olur. Çünkü su, “bütünü parçalar, biçimleri yok eder ve hem canlandırır, hem arındırır” (Eliade, 2003, 217). Nasıl su ve tuz birbirlerine katılıp karışınca birbirlerinden ayrılmıyorsa yola giren talibinde katıldığı bu yoldan ayrılmaması gerektiğine ilişkin bir sembolik uygulama gerçekleştirilir.

2.1.1. Arındırıcı Dengeleyici Şerbet

Fütüvvet yoluna girmek isteyen talibin yola girişinde ona tuzlu su içirilmesi onun yenilenmesini ve arınmasını temsil eder. Tuz, dengeyi sembolize eder. Uçucu ve katı iki zehrin uygun oranlarda birleşiminin şifa, denge oluşturması gibi tuz da dengede olmanın ifadesidir (Temren, 1994, 214). “Suda her şey ‘erir’, her ‘biçim’ parçalanır, her ‘geçmiş’ tarih olur; geçmişte olan her şey suya battıktan sonra yok olur gider.” (Eliade, 2003, 201-202). Tuzun suda eridiği gibi talip de benliğini eritip yola adanır, yolla bütünleşir. Yeniden doğum ve canlanma imgesi olan su, “biçimleri çözmekte/bozmakta, ilga etmekte, “günahları yıkamakta” böylece hem saflaştırıcı hem de canlandırıcı/yeniden hayat verici olmaktadır” (Eliade, 1991, 109). Sufi törenlerinde içilen su, bu özelliği ile bir taraftan arındırıcı/saflaştırıcı olurken bir taraftan adayı yeni hayata hazırlamaktadır. Müellifi bilinmeyen bir Fütüvvet-nâme'nin hemen başında “*başka şeyleri bırakıp su ve tuzu seçmemiz boşuna değil, onlara yönelmemiz batıl sayılmaz.*” şeklinde bir açıklama yapmakta ve bunu her şeyin yok olduktan sonra suyla yeniden canlanmasına ve her şeyin bozulduktan sonra tuzla düzelmesine bağlanmaktadır (Gölpınarlı, 1949-50, 231-232). Kötülüğü yok eden şerbet, insanın dengeli olmasını sağlarken huyunu da güzelleştirir. Su, kin ve hasedi; tuz ise hiddeti ve inadı ortadan kaldırır. Su, arılığıyla insanı her dertten, felaketten kurtarır, zorluk ve korkuları yok eder (Gölpınarlı, 1949-50, 232). Yaşam şerbetiyle yeniden doğan talip, artık yeni bir “kültür dünyası”na dahil olacaktır.

2.1.2. Bilgi, Ahlak, Feyz Şerbeti

Kâşânî'nin eserinde fütüvvetin kaynağı ve fütüvvet yolunun başlangıcına

yer veren anlatıya göre, bir kadın ve erkeğin kötülükte buldukları haberi Hz. Peygamber'e gelince olayın doğruluğunu öğrenmek adına Hz. Ali'yi o eve gönderir. Hz. Ali, gözlerini kapatarak evi dolaşır ve kimseyi görmediğini söyler. Hz. Peygamber durumu anlayıp Hz. Ali'ye "*Sen bu ümmetin fetâsısın.*" şeklinde seslenir. Sonra bir bardak su ve biraz tuz getirtir. Eline biraz tuz atıp "bu şeriatır" diyerek bardağa atar, ikinci kez eline biraz tuz alıp "bu da tarikattır" diyerek bardağa koyar, üçüncü kez aynı eylemi "bu da hakikattir" diyerek yapar ve suyu Hz. Ali'ye içirir (Gölpınarlı, 1949-1950, 267-268, 302). Şerbet, tasavvufun üç kapısı olan şeriat, tarikat ve hakikatın tüm ilkelerini bünyesinde taşır. Pir elinden içilen tuzlu su ile talip, fütüvvet ehli arasına katılmış olur.

Fütüvvet, peygamberlerden kalma bir ahlak yoludur (Demirci, 1992, 85) ve yolcu, adım adım bu yolda onların ahlakına erişmek için çaba sarf eder. Kâşânî'nin fütüvvetnamesinde Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye tuzlu su içirip şalvar giydirip belini bağlamasıyla ilgili anlatıya yer verildikten sonra tuzlu su içme; yolun başlangıcı, bilgi, ahlak ve feyz almanın öncü göstergesi olarak aktarılır. "*Önce tuzlu su içmek var ya, bil ki bu yolun başlangıcı bilgi ve ahlâk, feyz almak ve faydalanmaktır.*" denir. Su, bilgi ve hikmete işaret eder; tuz da adalet sembolü olarak yer alır (Gölpınarlı, 1949-1950, 268). Su ve tuzun sahip oldukları bu sembolik anlamlar şerbet içmeye de nispet eder. Bu eserde şerbet içmek şöyle değerlendirilmiştir:

"Şerbet içmek, fitrî bilgiye işaret eder. Kulda bu bilgi ezeli istidadın temizliğiyle husule gelmiştir. Bu da ezeli inayet ve takdirle sâbittir. Yaratılıştaki temizliği elde edende o bilgi tekrar zuhur eder. Nitekim "hikmet her mü'minin kaybolmuş malıdır." (Gölpınarlı, 1949-1950, 39)

2.2. Birlikte Yolda Şerbet

Yaşamın vazgeçilmezlerinden tuza "sosyal hayatın ahlâkî değerler alanını düzenlemesi" anlamında bir değer yüklenmiştir (Acaloğlu, 2004, 136). Sosyal alan, bu anlamda bir düzendir. Tuzsuzluk ise sosyal alanda asosyal olarak düzensizliği, aykırılığı temsil eder (Koçak, 2002, 129). Trumbull (1899, 13), "kalcı bir antlaşmanın bağlantı noktası olarak tuzun kesin önemi ve sembolizminin tespit edildiğini ifade eder ve ancak bunun genel olarak anlaşılmadığı veya açıkça tanımlanmadığını ileri sürer. Geleneksel kültür bağlamında tuzu gösterge ve işlevleri yönünden ele alan Acaloğlu (2004, 140), tuz paylaşmanın sosyal ilişkilerin güncelliğini ve geçerliliğini sağlayan bir etkinlik olduğunu ve ileriye yönelik bir dizi yükümlülükleri içerdiğini belirtir. Paylaşma katılan kişi, ileride gereğini yerine getirmek zorundadır. Bu paylaşım, ortak bir davranış metni oluşturmak gibidir.

2.2.1. Kardeşlik Şerbeti

İntisap ve icazet törenlerinde talibe şerbet içirildikten sonra bu şerbet meclistekilere de sunulur. Onlar da birer yudum alırlar ve en son nakip de içer. Bu şerbete "şerbet-i murazaa-süt kardeşlik şerbeti" denir (Gölpınarlı, 1949-1950, 42). Tasavvufi gelenekte sufiler birbirlerini kardeş olarak görürler. Su ve tuzdaki bozulma, acılık ayrı ayrı olunca insana zarar verirken birbirine karışınca bir lezzet yaratır ve bu kötülüğü ortadan kaldırır. Bu birleşme bir ölçülülük ortaya çıkarır ve bu beraberlik, ruhları uzlaşması, sevginin arılığı ve kardeşliğin oluşmasını sağlamaktadır.

2.2.2. Yol Akdi Şerbeti

Tuz, pek çok toplumda bir yemin biçiminde de yer alır. Bu yemimde yaşam yerine tuz geçer. Araplar arasında “tuz üzerine yemin etmek” yaygın bir beyan şeklidir (Trumbull, 1999, 54). Şerbet içilerek bozulmamak ve dönülmemek üzere bir yol akdi yapılmış, bir antlaşmaya imza atılmış olunur. Talip, bu şerbeti içerek orada hazır bulunanların huzurunda söz verir ve bu, kimin adına içilmişse ona tâbi olunur. Böylece yeni gelenle fütüvvet ehli arasında bir kaynaşma olacak ve bu tören, aynı gruba mensup olanların/kardeşlerin kaynaşmasını sağlanacaktır (Gölpınarlı, 1949-1950, 36-37). Bereket, verimlilik ve bolluğun sembolü olan su ile kalıcılığın simgesi olan tuz karışımı ile oluşan şerbeti içen sufi, fütüvvet yolunda istikrarla kalacağına dair sembolik bir imza atmış olur. Şerbeti pir elinden içerek ona bağlanma sözü verir ve törene katılanlar da buna şahitlik eder. Pir veren, talib andır ki burada tuzlu su ile başlayan verme-alma eylemi talibin yolculuğunda devam edecektir.

2.2.3. Sadakat Şerbeti

Acaloğlu (2004, 134), tuzun sosyal alanda “sadakat”, “vefa”, “olgunluk” vs. gibi sıfatlarla özdeşleştirildiğini ifade ederken bunun sebebinin de tuzun bereketle ilgili anlamlar alanını sosyal düzenleyen bir gösterge olduğu görüşündedir. Tuz, kalıcı ve istikrarlı bereket kavramının simgesidir. Fütüvvet geleneğindeki anlatıda Hz. Peygamber’in Hz. Ali’ye tuzlu su içirdikten sonra ona şu sözleri söyler: ve: “*Sen benim refiyyüksün, ben Cebrail’in refiyyığım, Cebrail de Tanrı refiyyıkıdır*” diyerek yolun silsilesini de belirtmiş olur. Hz. Ali, Selman’a; Selman, Haziye’ye tuzlu su içirek onun piri olur (Gölpınarlı, 1949-1950, 267-268, 302). Bu anlatıdan yola çıkarak silsileye beraber sadakat, vefa ve olgunluk göstergesi olarak şerbet içmeyle törende önemli bir adım atılmış olur.

Sonuç

Dinî-tasavvufî Türk edebiyatının önemli türlerinden biri olan fütüvvetnameler, dinî ve ahlakî nitelikleri yüksek olan örnek bireyi yetiştirmek, dünya karşısındaki insanı kendini tanıma ve kendini koruma süreçlerinde bir model ortaya koymak amacı taşıyan eserlerdir. Bu kaynaklarda özellikle kutsal köken anlatıları ve törenlerdeki uygulamaların sembolik boyutları, kültür dünyasına ilişkin kodların çözümlenmesi açısından oldukça önemlidir. İntisap ve icazet törenlerinin ayrıntılı bir şekilde aktarıldığı bu kaynaklarda dikkat çeken “şerbet içme” töreni, önemli bir katılma ritidir. Katılım ya da geçiş, sembol bir içeceğe zerk edilmiştir. Şerbet, fütüvvet yoluna girecek talibe ve fütüvvette çeşitli makamlara geçiş törenlerinde yol ehline içirilerek katılım/geçiş sağlanmış olur.

Tuzlu suya şerbet adının verilmesi ardında önemli bir gizemi taşıdığına göstergesidir. Başlangıçtaki su ve ardından kültüre geçiş sembolü tuzun birleşmesi de pek çok yönden anlamlar taşımaktadır. Özenle düzenlenmiş kültürel bir alanda gerçekleşen bu törende şerbet, talibin hem kendi özüne yolculuğunda hem de fütüvvet ehliyle çıkacağı yolculukta önemli işlevler yüklenmiştir. Talip öncelikle arınarak, dengeyerek yeniden yaşam bulmalı ve ardından katılacağı toplulukla “kardeş” olup, yol sözleşmesini sadakat, vefa ve olgunluk bağlamlarında imzalamalıdır. Böylece aidiyet, güven, onaylanma gibi psikolojik ihtiyaçları da desteklenen talip, yoluna sağlıklı bir şekilde devam ederek toplumsal görevlerini de yerine getirecektir.

Kaynaklar/References

- Abuali, Eyad. "I tasted sweetness, and I tasted affliction": pleasure, pain, and body in medieval Sufi food practices". *The Senses and Society* 17/1 (2022), 52-67.
- Acaloğlu, Arif. "Geleneysel Kültürde Tuzun Semiyolojik İşlevi ve Türk Kültür Geleneğinde Tuz", *Tuz Kitabı*. ed. Emine Güroy Naskali, Mesut Şen. 133-141. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2004.
- Aristoteles. *Metafizik*. Çev. Ahmet Arslan. İstanbul: Sosyal Yayınları, 1996.
- Atalay, Besim. *Dîvânü Lugâti'l-Türk Tercümesi*. IV Cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1985.
- Bahadır, Cem Savaşkan. *Divan Edebiyatında Şarap ve Şarapla İlgili Unsurlar*. İstanbul: Kitabevi, 2013.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anka Yayınları, 2005.
- Connerton, Paul. *Toplumlar Nasıl Anımsar?* çev. Alâeddin Şenel. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999.
- Çatak, Adem. "Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin Mesnevi Adlı Eserinde Su Metaforu". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/5 (2015), 35-65.
- Demirci, Mehmet. "Ahilik'te Tasavvufî Boyut: Fütüvvet". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (1992), 83-90.
- Elçin, Şükrü. "Tuz Ekmek Hakkı Deyimi Üzerine". *Halk Edebiyatı Araştırmaları*. 74-81. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1977.
- Eliade, Mircea. *Kutsal ve Dindışı*. çev. M. Ali Kılıçbay. Ankara: Gece Yayınları, 1991.
- Eliade, Mircea. *Dinler Tarihine Giriş*. çev. Lale Arslan. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 2003.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 11/1-4 (1949-1950), 2-354.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. "Burgazî ve Fütüvvetnâmesi". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 15/1-4 (1953-1954), 76-153.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. "Şeyh Seyyid Gaybî Oğlu Şeyh Seyyid Hüseyin Fütüvvetnâmesi". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 17/1-4 (1955-1956), 25-127.
- Günay, Umay-Horata, Osman. *Risâletü'n-Nushıyye*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.
- Gürel, Rahşan. *Razavî'nin Fütüvvet-nâmesi (Fütüvvet-nâme-i Kebir veya Miftâhü'd-dekâyık fî beyâne'l-fütüvveti ve'l-hakâyık)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1992.
- Güzel, Abdurrahman. *Hacı Bektaş Velî ve Makâlat*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2002.
- Jones, Ernest. "The Symbolic Significance of Salt in Folklore and Superstition". *Essays In Applied Psychoanalysis*. ed. Ernest Jones. Vol. II. 22-109. Essays in Folklore, Anthropology and Religion. London: The Hogarth Press, 1951.
- Koçak, Aynur. "Karagöz Oyunlarındaki 'Tuzsuz Deli Bekir' Tipi Üzerine Bazı Değerlendirmeler". *Milli Folklor*; 56, (2002), 121-129.

- Koçak, Aynur-Harmancı, Meriç “Fütüvvetnamelerin Tanıklığında Geçiş Dönemlerinin Simgesel Yiyeceği Helva”. *Halk Gastronomisi*. ed. Mehmet Aça vd. 629-643. İstanbul: Motif Vakfı Yayınları, 2022.
- Korkmaz, Esat. *Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anahar Kitaplar Yayınevi, 2003.
- Kur’ân Yolu. Erişim 15 Ağustos 2023. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/sure/24-nur-suresi>
- Kur’ân Yolu. Erişim 15 Ağustos 2023. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Enbiy%C3%A2-suresi/2513/30-33-ayet-tefsiri>
- Kurnaz, Cemal. “Câm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/ 41-42. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- Küçükaççı, Mustafa Sabri. “Zemzem”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/ 242-246. Ankara: TDV Yayınları, 2013.
- Mintz, W. Sidney. *Şeker ve Güç Şekerin Modern Tarihteki Yeri*. çev. Şükrü Alpagut. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 1997.
- Muratoğlu, Ali. İhsan. “Tuzun Hikayesi”. *Türk Folklor Araştırmaları* 253 (1970), 5721-5722.
- Necmüddin Kübra. *Tasavvufî Hayat*. haz. Mustafa Kara. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1996.
- Ocak, Ahmet Yaşar. “Fütüvvet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/261-263. Ankara: TDV Yayınları, 1996.
- Ölmez Kargı, Zühal. *Ebulgâzî Bahâdır Han. Şecere-i Terâkime*. Ankara: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, 1996.
- Pala, İskender. “Su”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/ 442-443. Ankara: TDV Yayınları, 1996.
- Richards, Glyn. “Symbols and Religious Language”. *Symbols in Art and Religion the Indian and the Comparative Perspectives*. ed. Karel Werner. 1-14. School of Oriental Studies University of Durham. London: Curzon Press, 1990.
- Sayım, Huzeyfe. “Dinlerde Kozmogoni ve Yaratılış Açısından Suyun Değeri”. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/ 9 (1996), 127-139.
- Schimmel, Annemarie. *Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri*. İstanbul: Kabalıcı Yayınları, 1994.
- Stackert, Jeffrey. “The Variety of Ritual Applications for Salt and the Maqlû Salt Incantation”. *Gazing on the Deep: Ancient Near Eastern and Other Studies in Honor of Tzvi Abusch*. ed. Jeffrey Stackert vd. 235-252. Bethesda, Md.: CDL Press, 2010.
- Şen, Mesut. “Tuz Kelimesi Üzerine”. *Tuz Kitabı*. ed. Emine Güroy Naskali, Mesut Şen. 17-27. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2004.
- Temren, Belkıs. *Bektaşiliğin Eğitsel ve Kültürel Boyutu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, 1994.
- Torun, Ali. *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnâmeler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.

Trumbull, Henry Clay. *The Covenant of Salt: As Based on the Significance and Symbolism of Salt in Primitive Thought*. New York: Christian Books, 1899.

Turner, Victor. *Ritüeller-Yapı ve Anti-Yapı*. çev. Nur Küçük. İstanbul: İthaki, 2018.

Uludağ, Süleyman. "Fütüvvet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/ 259-261. Ankara: TDV Yayınları, 1996.

Van Gennep, Arnold. *Geçiş Ritleri Tabular, Batıl İnançlar, Büyüler, Ayinler ve Törenler*. çev. Oylum Bülbül Beşler. İstanbul: Nora Kitap, 2022.